

CẦN THƠ XƯA và những dấu tích của tôn giáo Ấn Độ

CHO ĐẾN NAY, DI TÍCH TÍCH KHẢO CỔ NHON THÀNH (XÃ NHON NGHĨA, HUYỆN PHONG ĐIỀN) ĐƯỢC XEM LÀ NƠI THU THẬP ĐƯỢC NHIỀU HIỆN VẬT KHẢO CỔ VĂN HÓA ÓC EO NHẤT TRONG SỐ CÁC DI CHỈ KHẢO CỔ TẠI ĐỊA BÀN TỈNH CẦN THƠ⁽¹⁾. KẾT QUẢ ĐÃ CHỨNG MINH NHON THÀNH LÀ DI CHỈ CƯ TRÚ VÀ LÀ KHU DÂN CƯ CỔ THUỘC KHÔNG GIAN VĂN HÓA ÓC EO TIỂU VÙNG Ô MÔN - PHỤNG HIỆP, CÓ KHUNG NIÊN ĐẠI THẾ KỶ IV - VII AD (SAU CÔNG NGUYÊN), CÓ MỐI QUAN HỆ CHẶT CHẼ VỚI CÁC DI TÍCH VĂN HÓA ÓC EO Ở MIỀN TÂY NAM BỘ⁽²⁾. DI CHỈ NÀY ĐƯỢC PHÁT HIỆN, THẨM SÁT VÀO NĂM 1990, 1991 VÀ ĐƯỢC KHAI QUẬT VÀO CÁC NĂM 1999, 2002, 2003⁽³⁾.

Dương Thị Ngọc Minh

Hình 1

Đặc biệt, từ năm 2011 - 2014, ngành văn hóa Cần Thơ đã phối hợp với các chuyên gia đầu ngành của Viện Khoa học Xã hội vùng Nam bộ thực hiện đề tài "Nghiên cứu, thăm dò, khai quật di tích khảo cổ học Nhơn Thành". Các kết quả đem lại từ công trình này đã

giúp khái quát được bức tranh tổng thể về một không gian sống của cộng đồng cư dân bản địa với các hoạt động sinh hoạt mang sắc thái của một "đô thị sông nước" thời cổ⁽⁴⁾. Ngoài ra, với các tượng thân Vishnu, tượng Yoni bằng gỗ, tượng Phật gỗ, những hình chạm khắc trên các mảnh vàng, trên đá quý hay trên các khuôn đúc được tìm thấy cũng có thể xem Nhơn Thành là một trong những trung tâm tôn giáo - tín ngưỡng quan trọng ở Đồng bằng sông Cửu Long (ĐBSCL) thời kì Phù Nam - Óc Eo, bên cạnh di chỉ Óc Eo (An Giang) và Gò Tháp (Đồng Tháp).

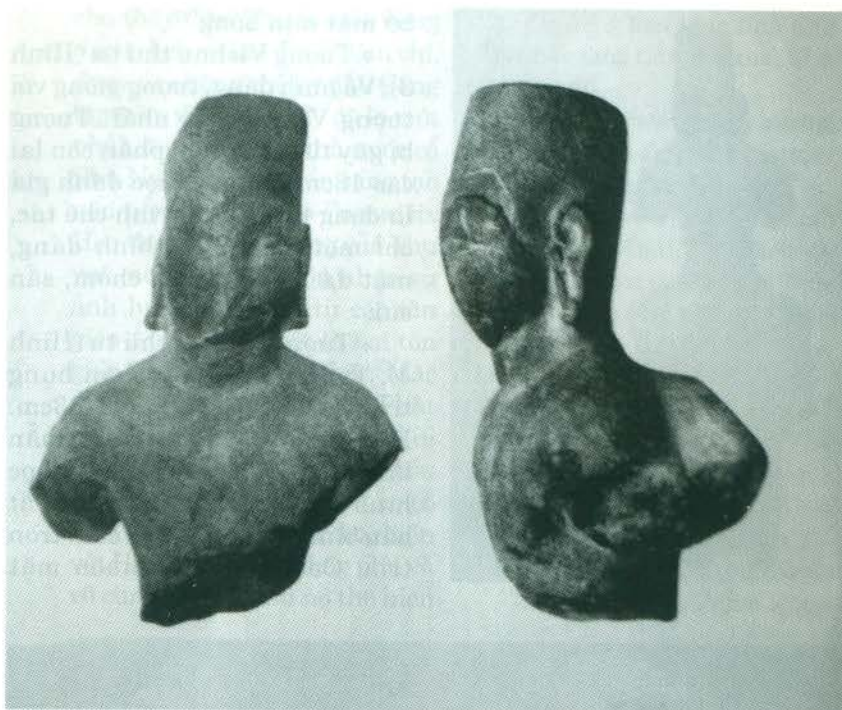
Dấu tích Hindu giáo

Hindu giáo (còn gọi là Ấn Độ giáo) là tôn giáo lớn đã phát sinh và phát triển ở Ấn Độ. Trong thần điện Hindu giáo, từ một số đông những vị thần tượng trưng cho các hiện tượng tự nhiên buổi đầu, dần dần đã quy tụ lại thành ba vị thần chủ: Brahma - Vishnu - Shiva đại diện cho ba lực lượng phổ biến trong vũ trụ

(Sáng tạo – Bảo tồn – Phá hoại). Vai trò của Brahma ngày càng mờ nhạt đi, trong khi vai trò của Vishnu và Shiva ngày càng được đề cao, tạo thành những giáo phái riêng biệt: Shiva giáo và Vishnu giáo. Sự khác nhau cơ bản giữa hai giáo phái này đó là sự tôn thờ Shiva hay Vishnu là vị thần chính yếu.

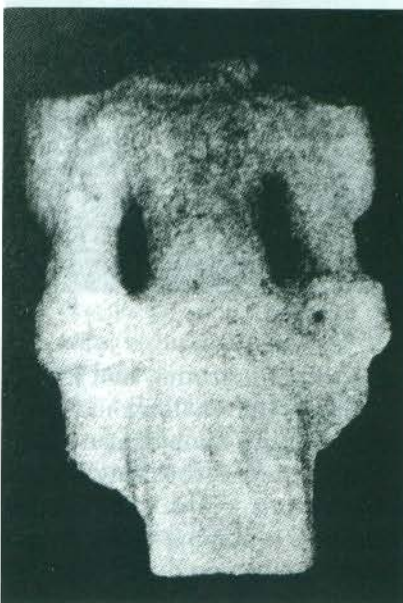
Trong thời kì Phù Nam – Óc Eo (thế kỷ I – VII), mặc dù cả hai phái thờ Shiva và Vishnu cùng du nhập và song song tồn tại trong đời sống tôn giáo – tín ngưỡng của cư dân ĐBSCL, nhưng ở từng nơi mỗi phái sẽ chiếm ưu thế riêng. Nếu di chỉ Gò Thành (Tiền Giang) hay Gò Xoài (Long An) được cho là mang dấu ấn của Shiva giáo rõ nét với rất nhiều hiện vật tượng Linga – Yoni được tìm thấy thì di chỉ Nhơn Thành của Cần Thơ cùng với Gò Thấp (Đồng Tháp) và Đá Nổi (Kiên Giang) được xem là những trung tâm Hindu với tính chất Vishnu giáo nổi bật. Tức là cư dân cổ ở đây đã tôn thờ Vishnu như vị thần chính, là vị thần trung tâm, tôn tại tuyệt đối. Điều này vốn có nguồn gốc từ Ấn Độ: không giống với những vị thần khác, Vishnu luôn hiện thân là một vị thần có bản tính nhân từ và vị tha, độ lượng. Người lúc nào cũng đứng ra bảo vệ những luật lệ tốt đẹp của thế gian, xứng đáng với thiên chức của một vị thần Bảo vệ. Vì vậy thần luôn được sùng bái trong sự yêu thương, tôn kính và tận tâm. "Chính tính cách dịu dàng, ôn hoà của thần cộng với sức mạnh đủ chứng tỏ rằng Vishnu là vị thần cao cả nhất. Với tư cách là vị thần bảo tồn, Vishnu là đối tượng của sự ái mộ hơn là sợ hãi"⁽⁵⁾.

Mặc dù, tại di chỉ Nhơn Thành, khảo cổ học chưa phát lộ được nhiều di vật Vishnu với nhiều loại hình phong phú như ở Gò Thấp hay Đá Nổi. Nhơn Thành chưa tìm thấy văn bia hay những mảnh vàng mang

Hình 2

biểu tượng Vishnu phong phú, đa dạng như Gò Thấp, Đá Nổi nhưng bù lại di chỉ này đã mang lại một bộ sưu tập tượng Vishnu đồ sộ bao gồm 5 pho tượng Vishnu được tìm thấy – điều hiếm khi xảy ra với bất kì một di chỉ khảo cổ nào ở ĐBSCL, thậm chí là cả Đông Nam Á. Những tượng này đều do bà con nông dân thu lượm

Hình 3

được trong khi làm ruộng, làm vườn. Nhìn chung, "cả 5 tượng đều thuộc dạng tượng nhỏ, không còn nguyên vẹn hình dạng, có tượng mất đầu, có tượng mất chân, có tượng bị sút mề. Các tượng chưa được chế tác hoàn chỉnh. Mặt ngoài của tượng chưa được trau chuốt nhẵn bóng"⁽⁶⁾.

+ Tượng Vishnu thứ nhất (Hình 1): Tượng bị gãy phần dưới. Phần còn lại cao 17cm. Mặt còn nguyên. Tượng có 4 tay. Hai tay trước xuôi xuống dưới còn nguyên. Bàn tay phải ngửa lên trên và cầm quả cầu nhỏ trong lòng bàn tay. Bàn tay trái, lòng bàn tay úp xuống phía dưới và dường như nắm cây gậy. Hai tay sau đều bị gãy ở phần cánh tay nên không rõ đang cầm vật gì. Bộ ngực nở nang... Nhìn chung, đây là pho tượng còn tương đối nguyên vẹn nhất trong số năm pho tượng được tìm thấy ở

Hình 4

Hình 5

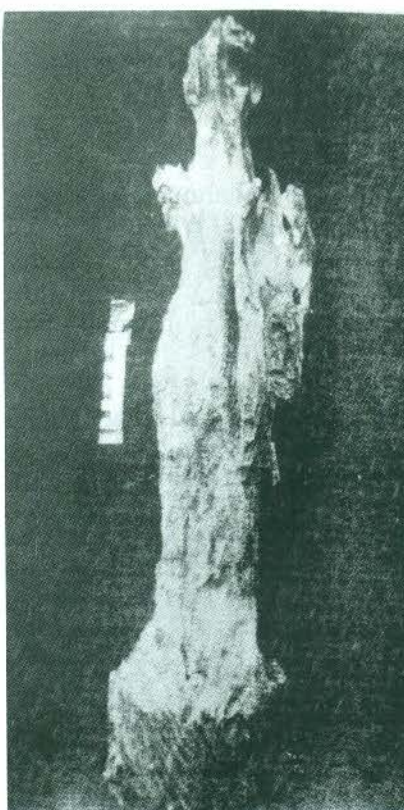
Nhon Thành và cũng thể hiện khá rõ hình ảnh thân thoại của Vishnu.

+ Tượng Vishnu thứ hai (Hình 2): Tượng mất từ phần ngực trở xuống, chỉ còn nửa thân trên. Phần còn lại cao 27cm. Bốn tay gãy sát vai. Hai tai hẹp, dài. Phần mặt chỉ còn lại mắt trái. Mắt phải, mũi, miệng bị sút mẻ. Tuy nhiên, những dấu vết còn lại vẫn cho thấy được một "khuôn mặt thon dài, má hơi bầu, sống mũi thẳng, lông mày nổi phồng, mắt nhỏ dài, không có đuôi... Nhìn chung, tượng có lối tả thực, hình khối nổi phồng,

bề mặt mịn bóng"⁽⁷⁾.

+ Tượng Vishnu thứ ba (Hình 3): Về hình dáng, tượng giống với tượng Vishnu thứ nhất. Tượng bị gãy từ cổ trở lên, phần còn lại cao 13cm. Tượng được đánh giá là đang trong quá trình chế tác, chỉ mới phác thảo hình dáng, mặt đá hầy còn lởm chởm, sần sùi.

+ Tượng Vishnu thứ tư (Hình 4): Tượng bị gãy từ phần bụng trở lên. Phần còn lại cao 13cm. Bề ngoài tượng không được nhẵn lăm nhưng đã phác thảo được hình ảnh Vishnu với "khuôn mặt bầu bĩnh trẻ thơ với cái cằm tròn tria. Các nét trên khuôn mặt

Hình 6

hiện thực, miệt nhỏ, môi không có viền, mắt và lông mày nổi phồng nhưng không sắc nét, tai nhỏ. Cơ thể hơi thô cứng"⁽⁸⁾.

+ Tượng Vishnu thứ năm: Tượng do anh nông dân Nguyễn Văn Dí phát hiện được trong lúc làm ruộng. Tượng bị gãy từ phần bụng trở xuống. Phần còn lại

cao 11cm. Bốn tay gãy sát vai. Phần mặt: Mắt, mũi, miệng đều bị sút mẻ.

Ngoài 5 pho tượng Vishnu kể trên, tại di chỉ Nhon Thành còn phát lộ thêm 2 mảnh vỡ điêu khắc được cho là gãy quỳên – một vật cầm quen thuộc của Vishnu, có kí hiệu NN99.Đ2-31 và NN101.Đ2-32.

Trái với sự phổ biến của những hiện vật Vishnu được tìm thấy ở Nhon Thành thì những hiện vật mang biểu tượng Shiva lại rất hiếm xuất hiện tại di chỉ này. Ngoài một Yoni bằng gỗ mới được phát hiện trong thời gian gần đây⁽⁹⁾, gần như chỉ có duy nhất một Linga được tìm thấy (Hình 5). Tiêu bản Linga này lại được chế tác "bằng đá cuội tự nhiên, cho thấy một hình thức rất sơ khai"⁽¹⁰⁾, trái ngược với thực tế tại các di chỉ khảo cổ khác ở khắp ĐBSCL – nơi mà các Linga, Yoni tượng trưng cho Shiva trong Hindu giáo được tìm thấy khá phổ biến và được tạo tác với nhiều loại hình phong phú, đa dạng, mang tính kĩ thuật và nghệ thuật cao. Điều này càng củng cố chắc chắn hơn tính chất Vishnu giáo của di chỉ Nhon Thành và có thể mạnh dạn khẳng định "trong đời sống tinh thần, cư dân xưa ở đây rất tôn sùng thần Vishnu", điều mà hai nhà nghiên cứu Nguyễn Duy Tỳ và Nguyễn Phụng Anh cũng đã từng ghi nhận⁽¹¹⁾.

Dấu tích Phật giáo

Cùng với Hindu, đạo Phật đã được truyền đến vùng ĐBSCL từ rất sớm. Phật giáo Ấn Độ được truyền đến xứ này là Phật giáo Đại thừa – Bắc tông thông qua các đoàn thuyền buôn của Ấn Độ. Nó tồn tại và phát triển ở vùng đất này cho đến tận thế kỷ XIII trước khi Phật giáo Tiểu thừa – Nam tông từ Xirilanca truyền sang. Thực trạng này được chứng minh bằng một hệ thống tượng Phật khá đồ sộ được phát hiện, khai quật khắp các tỉnh ĐBSCL,

trong đó những pho tượng Phật được tạo tác trên chất liệu gỗ sao được xem là những tư liệu khảo cổ quý hiếm còn lưu giữ đến ngày nay. Có đến khoảng 28 pho tượng Phật gỗ tạc hình đức Phật trong tư thế đứng (Buddhapad) được tìm thấy ở ĐBSCL⁽¹²⁾.

Cần Thơ xưa cũng là một trong những vùng đất thuộc không gian văn hóa Óc Eo và là khu dân cư đông đúc thời kỳ Phù Nam nên tiếp nhận sự ảnh hưởng của tôn giáo này rất sớm. Tuy nhiên, khác với Gò Tháp (Đồng Tháp) – nơi xuất lộ gần 22 pho tượng và các mảnh vỡ của Buddhapad, cho đến nay, gần như chỉ có một pho tượng Buddhapad được phát hiện tại di chỉ Nhơn Thành (Hình 6). Tiêu bản này được được tác giả Lê Thị Liên xếp vào nhóm các tượng trong tư thế lệch hông nhẹ (Abhanga) cùng với các tượng Buddhapad khác ở Gò Tháp (Đồng Tháp), Giồng Xoài (Kiên Giang), Bình Hòa (Long An). Tượng Phật Nhơn Thành bị hư hỏng nặng, phần còn lại chỉ cao 0,76m, các tay đều gãy mất, các chi tiết trên mặt không còn. Tuy nhiên có thể thấy pho tượng trong tư thế đứng lệch hông về phía phải và "có thể đây là một tác phẩm chưa hoàn thành"⁽¹³⁾.

Bên cạnh pho tượng trên, một mảnh bàn tay còn lại từ phần cổ tay bằng gỗ cũng được phát hiện trong cùng di chỉ, có thể đó là bàn tay của pho tượng này⁽¹⁴⁾. Các ngón bàn tay rất thon mảnh, rõ móng. Ngón trỏ và ngón trái chụm lại, các ngón khác cong khum, tạo hình giống với thế đang Thuyết pháp (Vitarka-mudra) (Hình 7)

Như vậy, thông qua những ghi chép trong sử liệu Trung Quốc cùng với những thành tựu khảo cổ suốt hơn nửa thế kỷ qua, đặc biệt là những phát hiện khảo cổ tại di chỉ Nhơn Thành,

cho thấy Cần Thơ là một vùng đất có lịch sử lâu đời. Thậm chí, ngay từ những thế kỷ đầu Công nguyên, vùng đất này đã là một phần lãnh thổ của nhà nước cổ Phù Nam và góp phần sáng tạo nên nền văn hóa Óc Eo rực rỡ. Hòa theo xu thế chung của khu vực, nơi đây cũng đón nhận sự ảnh hưởng sâu sắc từ các tôn giáo Ấn Độ, đặc biệt là hai tôn giáo lớn: Hindu và Phật. Mặc dù hiện vật khảo cổ về Phật giáo Ấn Độ được tìm thấy ở di chỉ Nhơn Nghĩa khá khiêm tốn so với với những di chỉ khảo cổ khác ở ĐBSCL, ngược lại, hiện vật Hindu lại khá phong phú và vô cùng đặc sắc khi nó thể hiện

hóa Óc Eo ở Bảo tàng tỉnh Cần Thơ, Bảo tàng Cần Thơ xuất bản, 1995, tr.35.

2. [Http://www.baocantho.com.vn/?mod=detnews&catid=77&id=14663](http://www.baocantho.com.vn/?mod=detnews&catid=77&id=14663).

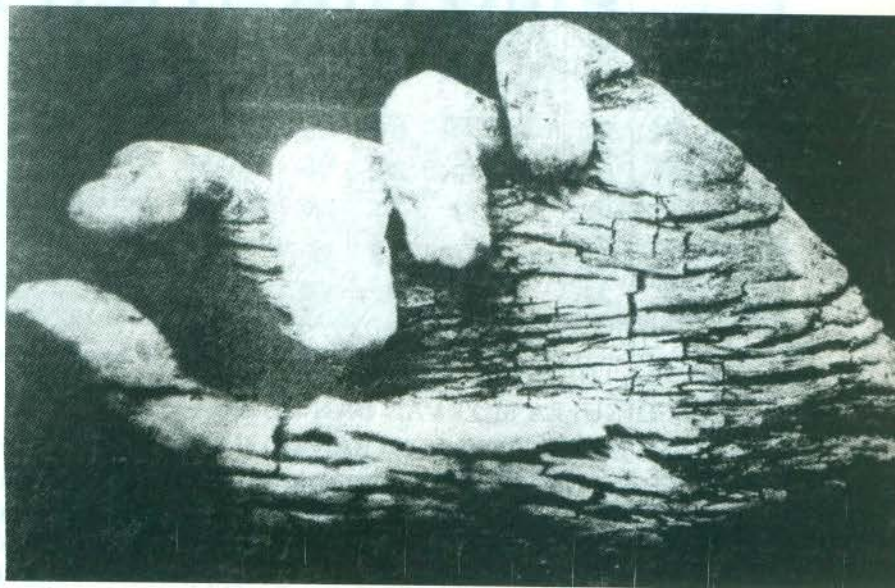
3. Lê Xuân Diệm, Đào Linh Côn, Võ Sĩ Khải, *Văn hóa Óc Eo, Những khám phá mới*, Nxb. KHXH, Hà Nội, 1995, tr.59-64.

4. [Http://www.baocantho.com.vn/?mod=detnews&catid=77&id=14663](http://www.baocantho.com.vn/?mod=detnews&catid=77&id=14663).

5. Phạm Đức Dương, "Thế giới biểu tượng (tiếp cận dưới góc độ văn hoá học)", Tạp chí *Khoa học Xã hội*, số 2 (54), 2002, tr.77.

6. Nguyễn Duy Tỳ, sdd, tr.7.

7. Lê Thị Liên, *Nghệ thuật*

Hình 7

rất rõ tính chất Vishnu giáo – điều rất hiếm gặp ở những di chỉ khảo cổ khác của ĐBSCL, ngoại trừ Gò Tháp và Đá Nổi. Thiết nghĩ đây là một vấn đề thú vị cần được tiếp tục quan tâm, nghiên cứu để bức tranh về một nền văn hóa cổ đã từng tồn tại ở mảnh đất Cần Thơ được soi rọi rõ hơn dưới ánh sáng khoa học. ■

CHÚ THÍCH:

1. Nguyễn Duy Tỳ, Nguyễn Phụng Anh, *Những hiện vật văn*

Phật giáo và Hindu giáo ở đồng bằng sông Cửu Long trước thế kỷ X, Nxb. Thế giới, Hà Nội, 2006, tr.66-67.

8. Lê Thị Liên, sdd, tr.65.

9. [Http://www.baocantho.com.vn/?mod=detnews&catid=77&id=14663](http://www.baocantho.com.vn/?mod=detnews&catid=77&id=14663).

10. Lê Thị Liên, sdd, Tr.85.

11. Nguyễn Duy Tỳ, sdd, tr.35.

12. Lương Ninh, "Văn hóa cổ Phù Nam – Văn hóa Đồng bằng sông Cửu Long", *Nghiên cứu Lịch sử*, số 4-1999, tr.28.

13, 14. Lê Thị Liên, sdd, tr.46.